

Токунова А.В.,
канд. юрид. наук, ст. наук. співроб.,
Інститут економіко-правових досліджень НАН України,
м. Київ, Україна

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ООН У СФЕРІ БІЗНЕСУ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ: ОСТАННІ ТЕНДЕНЦІЇ У РЕГУЛЮВАННІ ТА РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Виробництво «чистої енергії» є однією із галузей, що розвиваються найбільш динамічно у світі. Так, у 2018 р. глобальні інвестиції у чисту енергію досягли суми у 332.1 млрд дол. США (докладніше показники із розподілом за секторами та динаміку розвитку див. у дослідженні *BloombergNEF* [1]).

Зважаючи на те, що розвиток даного напрямку впливає на досягнення Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР), зокрема, прямо – щодо ЦСР 7 («Доступна та чиста енергія») та суттєво – на низку інших (наприклад, ЦСР 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату», ЦСР 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура» тощо), він активно підтримується світовим співтовариством [2], із одночасним посиленням контролю щодо попередження можливих зловживань. Особливо активно у цій галузі підіймається питання поваги бізнесу до прав людини. Так, в інтерв'ю президента *Mary Robinson Foundation* для Форбс нею зазначається, що «є неприйнятним для будь-якого бізнесу ігнорувати їх вплив на права людей на землю, безпеку або засоби для існування – сектор відновлюваної енергетики не має бути тут виключенням» [3]).

Цю ж думку розвиває виконавчий директор Ресурсного Центру з бізнесу та прав людини Філ Блумер, зазначаючи, що «великий вплив тягне за собою значну відповідальність. Зацікавленість у правах людини та відповідні репутаційні ризики можуть стати більш серйозною проблемою для відновлюваної енергетики». За його думкою, «Паризька угода (про зміну клімату – *авт.*) чітко закріпила майбутнє енергії за відновлюваними джерелами, але перехід до низьковуглецевої енергетики має бути не лише швидким, але і справедливим. Отримуючи все більший попит на енергію, отриману в результаті землі ємних повітряних, сонячних та гідроенергетичних проєктів, компанії не можуть дозволити собі не випустити з поля зору бідні громади, які залежать від цієї землі для забезпечення життєвих потреб та засобів до існування [4].

Метою даної роботи є аналіз можливих тенденцій розвитку відновлюваної енергетики в Україні з огляду на останню світову практику щодо подібного підходу.

Так, прикладами порушення прав людини компаніями, на яких останнім часом зосереджено багато уваги, є наступні. Щодо підприємств, які спеціалізуються на сонячній енергетиці, можна зазначити справи щодо порушень щодо відсутності необхідних консультацій із місцевими громадами (Західна Сахара) (докладніше про справу див. у звіті [5]), відходів від сонячних

батареї, що впливали на оточуюче середовище та здоров'я (Китай) [6], трудових прав співробітників, що встановлювали сонячні батареї (США) [7].

Стосовно випадків порушень прав людини компаніями, що займаються біоенергетикою (виготовлення біопалива на основі біомаси), можна зазначити справу щодо втрати засобів до існування (особливо для корінного населення), загрози та насильство над опонентами проекту із запуску відповідного виробництва у Гондурасі [8], захоплення землі та порушення права на харчування (Мозамбік) [9].

Значну кількість позовів було подано до компанії *Vale*, що є акціонером проекту гідроелектростанції Бело-Монте у Бразилії (більшість із них стосуються порушення права на доступ до води / забруднення оточуючого середовища та примусової праці) [10].

Не є виключенням і виробники енергії з геотермальних джерел. Так, було порушено низку справ щодо недотримання прав корінних народів [11], неадекватних консультацій із громадами [12] (Кенія), порушення права на доступ до води Індонезія [13] та ін.

За усіма цими та багатьма іншими справами наразі здійснюється судовий розгляд, за декількома вже було винесено рішення.

Однією із найбільш ключових платформ у сфері обґрунтування притягнення до відповідальності на сьогодні стають «Керівні принципи у сфері бізнесу та прав людини: Впровадження рамкового курсу ООН «Захист, Повага та Засоби правого захисту й відшкодування» [14] (далі за текстом – Керівні Принципи ООН), та прийняті у відповідності із ними документи. Прямо зазначається, що «Європі необхідно забезпечити, щоб компанії відповідали високим стандартам як усередині, так і за межами ЄС. Союз та держави-члени повинні запровадити правила для впровадження Керівних принципів ООН у сфері бізнесу та прав людини – і гарантувати людям доступ до правосуддя, коли компанії порушують ці правила. Країни також повинні працювати в напрямку створення сильного міжнародного договору з однаковим ефектом. Багатонаціональні компанії повинні дотримуватися належної обачності у всьому своєму ланцюжку поставок, щоб переконатися, що їхній бізнес не порушує права людини або сталий розвиток» [15].

На початку поточного року Міністерство юстиції України розпочало роботу над імплементацією Керівних принципів ООН у державі [16].

Зважаючи, що на сьогодні вже ведеться мова про низку порушень прав людини під час впровадження проектів із виробництва енергії з відновлюваних джерел (це, наприклад, стосується малої гідроенергетики в Карпатах [17, 18]), запуску сонячної електростанції у Чорнобилі [19] тощо, активізація долучення до положень Керівних Принципів ООН може стати каталізатором виявлення таких порушень та відповідних судових розглядів.

Тому, підсумовуючи викладене вище, можна говорити про наступне.

По-перше, на сьогодні все більше починає вестися мова про те, що виробництво чистої енергії може характеризуватися не лише позитивним

впливом на довкілля та асистувати у досягненні ключових цілей людства, а й бути пов'язаним із порушенням базових прав людини.

По-друге, протягом останніх років світовою тенденцією стало оформлення комплексу документів, які мають стати (і частково вже стали) підґрунтям для створення механізму відповідальності підприємців за порушення прав людини під час ведення бізнесу.

Більше того, напрацьованою є значна кількість як судової практики, так і позитивних кейсів щодо засобів, які можуть попередити можливі негативні наслідки.

По-третє, зважаючи на те, що Україною наразі здійснено активні кроки як щодо розвитку альтернативної енергетики, відповідні виробництва в окремих випадках супроводжується низкою порушень прав людини, або є схильними до таких порушень у майбутньому, оскільки процеси відбуваються у пришвидшеному темпі та часто без урахування світових практик щодо належної обачності.

Враховуючи те, що Україна заявила про процес імплементації положень Керівних принципів у сфері бізнесу та прав людини, моніторинг таких порушень найближчим часом значно посилиться. Тому, як для попередження настання відповідальності, так і для підтримання іміджевих надбань та інвестиційної привабливості вітчизняної альтернативної енергетики, доцільним є попередній аналіз практик, які вже мають місце як у світі, так і в Україні.

Це питання відноситься до перспективних для подальшого розгляду та буде предметом наступних публікацій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Clean Energy Investment Trends, 2018: Report. Bloomberg Finance L.P. January 16, 2019. URL: <https://data.bloomberglp.com/professional/sites/24/BNEF-Clean-Energy-Investment-Trends-2018.pdf>
2. Цілі сталого розвитку: національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 174 с.
3. Thorpe D. Report Asks Investors To Respect Human Rights On Clean Energy Projects. Forbes Media LLC. May 23, 2017. URL: <https://www.forbes.com/sites/devinthorpe/2017/05/23/human-rights-clean-energy/#1364483a2dec>
4. McClelland J. The energy sector post-Paris. Raconteur Media Ltd. March 2, 2017. URL: <https://www.raconteur.net/sustainability/the-energy-sector-post-paris>
5. Powering the plunder. What Morocco and Siemens are hiding at COP22, Marrakech: Report. Western Sahara Resource Watch. November, 2016. URL: https://wsrw.org/files/dated/2016-11-01/poweringplunder_eng_web.pdf
6. Bhandari. B., Lim N. The Dark Side of China's Solar Boom. Sixth Tone. July 17, 2018. URL: <https://www.sixthtone.com/news/1002631/the-dark-side-of-chinas-solar-boom->

7. Goodheart J. Have Solar Panel Companies Grown Too Quickly? The Slate Group LLC official site. April 13, 2017. URL: <https://slate.com/business/2017/04/solar-panel-companies-explosive-growth-is-leaving-workers-behind.html>
8. Redford K., Honduran Farmers to the World Bank Group: «See You in Court». HuffPost News (Verizon Media) official site. 03.08.2017. URL: https://www.huffpost.com/entry/honduran-farmers-to-the-world-bank-group-see-you_b_58c0069ee4b070e55af9e9a8
9. Stop plantations expansion in Mozambique! World Rainforest Movement. September 13, 2016. URL: <https://wrm.org.uy/actions-and-campaigns/stop-plantations-expansion-in-mozambique/>
10. Launching of 2015 Vale unsustainability report». Intercontinental Cry newsroom official site. April 16, 2015. URL: <https://intercontinentalcry.org/launching-of-2015-vale-unsustainability-report/>
11. Mwanza K. When the Maasai met the Maori: Kenya seeks to end geothermal land conflicts. Thomson Reuters Foundation. 19.03.2018. URL: <http://news.trust.org/item/20180319000031-1t8na/>
12. Kenya: Report claims communities impacted by Akiira Geothermal's operations not adequately consulted; includes company response & NGOs' rejoinder. Business & Human Rights Resource Centre official site. URL: <https://www.business-humanrights.org/en/kenya-report-claims-communities-impacted-by-akiira-geothermals-operations-not-adequately-consulted-includes-company-response-ngos-rejoinder>
13. Darmawan L. Protests over geothermal development heat up in Central Java. Mongabay official site. 22 August, 2017. URL: <https://news.mongabay.com/2017/08/protests-over-geothermal-development-heat-up-in-central-java/>
14. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations «Protect, Respect and Remedy» Framework: Annex to the Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie on 21 March 2011 № A/HRC/17/31. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/17/31&Lang=E
15. Priorities for 2019: What European Greens Fight For. The European Green Party official site. URL: <https://europeangreens.eu/priorities-2019-what-european-greens-fight>
16. Міністерство юстиції розпочало роботу над імплементацією Керівних принципів ООН у сфері бізнесу та прав людини в Україні. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. 31.01.2019. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-rozpochalo-robotu-nad-implementatsieyu-kerivnih-printsipiv-oon-u-sferi-biznesu-ta-prav-lyudini-v-ukraini>
17. Якель Р. Лихо від «зеленого» тарифу. *Дзеркало тижня*. 2013. № 21 (14 червня). URL: <https://dt.ua/business/liho-vid-zelenogo-tarifu-.html>

18. Кор Г. Малі ГЕС у Карпатах: Альтернативна енергетика чи екологічне лихо. *Інтернет-видання «Depo.ua»*. 13.07.2017. URL: <https://zak.depo.ua/ukr/zak/mali-ges-u-karpatah-yak-zakarpatci-vimagayut-dati-spokiy-girskim-richkam999999-20170712604163>

19. Гункель Е.В. Україне заработала первая в зоне отчуждения солнечная электростанция. *Deutsche Welle*. 05.10.2018. URL: <https://p.dw.com/p/3639n>

Трегуб О.А.,

канд. юрид. наук, мол. наук. співроб.,
Інститут економіко-правових досліджень НАН України,
м. Київ, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ

Поняттям «енергетичне використання» об'єднуються різні за характером та ефективністю способи отримання енергії і палива з побутових відходів. У зв'язку з цим сучасне правове регулювання покликане створити сприятливі умови для впровадження й поширення тих способів, що найбільшою мірою відповідають «духу» і цілям сталого суспільного розвитку.

На сьогоднішній день застосування в Україні технологій отримання енергії або палива з побутових відходів не є масштабним і обмежується спалюванням (у 2018 р. загалом було спалено 2% таких відходів [1]) та добуванням невеликої кількості біогазу в місцях їх захоронення. Ключовим чинником, що уповільнює прогресивні зрушення у цій сфері, є недосконале законодавство, яке не містить необхідних і достатніх засобів щодо організації збалансованого використання побутових відходів як джерела енергії чи енергетичної сировини.

В юридичній науці окремі правові аспекти поводження з побутовими відходами розглядали Т.Л. Антонова, О.М. Гаврилюк, В.А. Зуєв, Р.В. Цалин, В.О. Юрескул та інші вчені. Власне енергетичному «зрізу» цієї проблематики присвячено праці Г.Д. Джумагельдієвої, Н.В. Єремєєвої, І.В. Кременовської та О.А. Святогора. Однак питання напрямів модернізації правового регулювання у сфері енергетичного використання побутових відходів досліджено недостатньо та потребує подальшого наукового розроблення.

З огляду на викладене, тема цього дослідження є актуальною, а його мета – запропонувати напрями модернізації відповідного правового регулювання.

Уже відзначалося, що одним із способів використання побутових відходів як джерела енергії в Україні є їх *спалювання* (здійснюється на заводі «Енергія», м. Київ). У літературі висловлюється думка щодо доцільності запозичення такої практики усіма регіонами країни та віднесення відходів до альтернативних джерел енергії [2, с. 128]. Є також і законодавчі ініціативи стосовно включення побутових відходів до складу цих джерел і встановлення «зеленого» тарифу для

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту економіко-правових досліджень
НАН України (протокол № 5 від 29.05.2019)*

Організаційний комітет конференції:

Устименко Володимир Анатолійович – голова Оргкомітету, директор Інституту економіко-правових досліджень НАН України, член-кореспондент НАН України, член-кореспондент НАПрН України, голова Наукової ради з економіко-правових проблем розвитку міст України НАН України, д.ю.н., проф., Заслужений юрист України, науковий редактор збірки матеріалів конференції.

Джабраїлов Руслан Аятшахович – заступник голови Оргкомітету, заступник директора з наукової роботи Інституту економіко-правових досліджень НАН України, д.ю.н., доц., упорядник збірки матеріалів конференції.

Тарасевич Олена Вікторівна – заступник голови Оргкомітету, завідувачка відділу економіко-правових проблем містознавства Інституту економіко-правових досліджень НАН України, вчений секретар Наукової ради з економіко-правових проблем розвитку міст України НАН України, к.е.н., доц.

Єремєєва Наталія Валеріївна – завідувачка відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Інституту економіко-правових досліджень НАН України, к.ю.н.

Левитська Алла Петрівна – Директор Інноваційного центру InnoCenter Комратського державного університету (м. Комрат, Республіка Молдова), д.е.н., проф.

Лук'янченко Олександр Олексійович – віце-голова Асоціації міст України, д.е.н., проф.

Мельникова Марина Віталіївна – провідн. наук. співроб. відділу економіко-правових проблем містознавства Інституту економіко-правових досліджень НАН України, д.е.н., доцент, ст. наук. співроб.

Квілінський Олексій – Президент інституту розвитку міжнародної співпраці (м. Познань, Республіка Польща), д.е.н., проф.

Храпкіна Валентина Валентинівна – проф. кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська Академія», д.е.н., проф.

Градобосва Єлизавета Сергіївна – ст. наук. співроб. відділу економіко-правових проблем містознавства Інституту економіко-правових досліджень НАН України, к.е.н.

Ілларионов Олександр Юрійович – ст. наук. співроб. відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Інституту економіко-правових досліджень НАН України, упорядник збірки матеріалів конференції.

Е 45 Економіко-правові аспекти сталого розвитку : держава, регіон, місто : матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (7 червня 2019 р., м. Київ). – Київ : Наук. ред. В.А. Устименко. НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. 208 с.

ISBN 978-966-02-8916-1

У виданні представлені тези доповідей учасників Першої міжнародної науково-практичної конференції «Економіко-правові аспекти сталого розвитку: держава, регіон, місто» (7 червня 2019 р., м. Київ), підготовлені за такими базовими тематичними напрямками, як: теоретико-методологічні засади та правові доктрини забезпечення сталого розвитку держави, регіону, міста; сучасні системи й моделі управління розвитком міст та регіонів: вітчизняний та зарубіжний досвід; роль органів державної влади та органів місцевого самоврядування у забезпеченні сталого розвитку міст та регіонів; інституційна складова забезпечення сталого розвитку сфери житлово-комунальних послуг міста; підприємства міського господарства у забезпеченні сталого розвитку сфери житлово-комунальних послуг міста; розвиток правової моделі енергетичного простору держави, регіону, міста; теоретичні та практичні підходи до трансформації існуючих і перспективних економіко-правових моделей енергетичного простору в Україні та зарубіжних правових системах. Визначені напрями в цілому відображають результати виконання тем НДР Інституту економіко-правових досліджень НАН України та установ-співорганізаторів.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, юристів-практиків.

УДК 346

ISBN 978-966-02-8916-1

© Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2019
© Автори тез доповідей, 2019